

Düşünüm

Sayı 7 / Mart 2018

U.Ü. Atatürkü Düşünce Topluluğu

Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün bizlere mirası olan cumhuriyetimiz, O'nu yitirීමimizle birlikte dipsiz bir bataklığa saplandı sanki. Durmaksızın artan bir ivmeyle gericiliğin, yayılmacılığın, yoksulluğun, tembelliğın ve ahlaksızlığın karanlığında eriyip tükeniyor. Yurdumuzu tüketenlerin alaylı gözleri, halkın mağrur bakışlarıyla kesişiyor. Aydını, öğrencisi, emekçisi; içi alaz alaz yansa da dili tutulmuş, elleri bağlanmış gibi bekliyor.

Atatürkçü Düşünce Topluluğu olarak, her türlü olanaksızlığa karşın bu gidiş tersine çevirmeyi, özbeöz sorumluluğumuz sayıyoruz. Bu karşı çıkışımızın yöntemini belirlerken gerçekçi, tutarlı, bilgili ve direktken olmamız gerektiğini biliyoruz.

Yalnızca eylemde bulunarak, yürüyerek, slogan atarak; benzer düşüncede olduğumuz insanlarla bir araya gelip karşılaştığımız olaylara atıp tutarak bu sıfatlara sahip olamayacağımızın da bilincindeyiz.

Üzerimizdeki karanlığın ancak bilimle, sanatla, felsefeyle ve bunları temel alan her türlü düşünsel eylemle aydınlatılabileceğini görüyoruz. Dolayısıyla her türlü öznel varoluşun temeli olan üretme eyleminin içinde bulunmayı, özlem duyduğumuz aydınlık günlere ulaşmanın zorunluluğu sayıyoruz.

Seçkin ve yetkin bireylerin ortak özelliği olan üretme alışkanlığını üniversitemize kazandırmak istiyor, bu uğurda çalışıyoruz. Kurtuluşumuzun olanca yöntemi, bundan ibarettir.

“Eğer bir milletin kurtarıcıya gereksinimi yoksa artık millet olmuştur. Sakın kurtarıcı bekleme; yoksa sana karşı olan vazifemi yapamadım sayarım.”

Mustafa Kemal Atatürk

TÜRK KADINI

Buse MIZRAK

8 Mart Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1977 tarihinde “*Kadın Hakları ve Uluslararası Barış Günü*” olarak kararlaştırılmış ve Birleşmiş Milletlere üye ülkelerde “*Uluslararası Kadın Günü*” olarak kutlanmaya başlanmıştır.

“Bir toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelir. Mümkün müdür ki bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebilir?”

- Mustafa Kemal ATATÜRK

Kadının toplumdaki yerine baktığımızda İslamiyet’ten önceki döneme kadar gideriz. İslamiyet’ten önce göçebelik döneminde Türk kadını, dolaylı yoldan devleti temsil eder durumdaydı. Kadın, erkek ile eşit, aynı kefedeyken Arap, Fars ve Bizans gelenekleriyle karşılaştığımızda bu inanç karışıklığı Türk halkını himayesi altına almış ve kadının yerinin sarsılmasına, kadının toplumdan dışlanmasına ve ataerkil bir toplumun egemen olmasına sebep olmuştur. Tanzimat Fermanı ve Batı kültürünün etkisinin yanında Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk: “*Daha emin ve daha doğru olarak yürüyeceğimiz bir yol vardır: Büyük Türk kadınına olduğundan daha fazla değer verilmesi gerektiğidir.*” bu gibi sözleriyle kadını yüceltmıştır.

Günümüze geldiğimizde de sizce “*kadın*” toplum açısından hangi durumda? Kadın, kelime olarak “*cinsiyet, doğurganlık*” anlamına gelmektedir.

Fakat kadının iç dünyasını anlamaya çalışmaktan çok sadece cinsiyetiyle var ettiğimiz toplumda sanırım toplum olarak kendimize birtakım sorular sormalı veyahut bir takım özelleştiriler yapmamız gerekmektedir. Örneğin son araştırmalara bakarsak 2018 yılının ilk ayında Türkiye’de 28 kadın öldürüldü ve 25 kadına cinsel şiddet uygulandı. 2009 yılında Münevver Karabulut’un öldürülmesinin ardından kurulan platform, yıllardır düzenli olarak kadın cinayetlerini hukuki olarak takip ediyor. Kadın örgütünün daha önceki yıllarda yayımlanmış olduğu rakamlara göre: 2013’te 237, 2014’de 294, 2015’te 303, 2016’da 328 kadın cinayeti işlenmiştir.

Ne yazık ki bunlar sadece göz önüne çıkarlar. Her gün bilmediğimiz, duymadığımız ve üç maymunu oynadığımız binlerce kadın, eşinden, ailesinden, eski erkek arkadaşından ya da hiç tanımadığı birinden giydiği kıyafet, attığı kahkaha hatta ve hatta “*Hamile kadının sokakta gezmesi uygun değildir.*” açıklamalarıyla halktan sözlü-sözsüz şiddete ve cinsel istismara maruz kalıyor.

Sonuç olarak kadın ve erkeğin her koşulda eşit olduğu, kariyer anlamında “*erkek işi, kadın işi*” ayrımının yapılmadığı, insanların duygularını yansıtmaması karşılığında “*kız gibi*”, “*adam gibi*” kavramlarının kullanılmadığı, kadının cinsel obje olarak görülmediği umut dolu yarınlara!

ÖNCE İNSAN SONRA KADIN

Ece ÖZİNÇ

Son yüzyılda siyasal, kültürel ve ideolojik dönüşümlerin içinde özne öğütücü görevini yapan bazı sapkınlıklara karşı “kadın” tanıtma çabası, kadınların elinden çıkmış sanat, edebiyat ve bilimsel ürünlerin izlerini bulup günyüzüne çıkarma işi iddialı ve yararlı bir girişimdir. Türkiye’de 1990’larda gelişen feminist siyasetin “kadına ait bir tarih yazma” arzusu bunun örneğidir. İlk hamle bu değil; çünkü geç Osmanlı ve erken Türk modernleşmesinin kayda değer bir “kadın devrimi” yarattığı genel kabul gören bir iddiadır. 20.yy’ın ilk çeyreğindeki kadın haklarına istinaden yapılan düzenlemeler bu yorumun kaynağıdır. “Kadın Devrimi” nin üstünden geçen asra rağmen Türkiye’de sistemleşmiş hale gelen “erkek egemenliği” neden devam ediyor; ve “kadın devrimi” mi “kadın mağduriyeti” mi sorularına yanıt bulabilmek için tarih perdesini aralamakta fayda görüyorum. Türkiye’de her yere sinmiş otoriterlerin köklerini çözümlenmek için çok fazla değişkeni incelememiz gerekiyor, çoğu incelenmiş olan bu değişkenler arasında eril iktidara dayalı cinsiyet rejiminin aynı intihayla araştırıldığını söylemek zor. Türkiye’de milliyetçiliğin, militarizmin, İslamcılığın ve sarmaşığın her yerinde olan muhafazakarlığın kilit noktasının “eril iktidar” olduğunu anlamamız şart.

Erken endüstri dünyasına katılan toplumlarda cinsler arasında toplumsal iktidar dengesizlikleri(eşitsizlik) yaşanmıştır. Erkeğin tam gün çalışması ve aile reisliğini benimsemesi, ev ve çocuk yetiştirme işlerinin kadının sorumluluğunda olması ve bunların kadın tarafından karşılıksız yapılması; kadın emeğinin, kapitalist sistemdeki ucuz işgücü olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Kadının etkin olduğu ailenin “özel alan” kabul edilmesiyle kadın toplumdaki dışlanmış ve bu durum, modern aile modeli olarak değerlendirilmiştir. Modern düşüncenin bir özelliği de modern öncesi dönemlerden farklı olarak kadın ve erkek olmanın biyolojisinin birbirinden çok farklı psikolojik, sosyal ve davranışsal özellikleri insanlara dayattığına inanılmasıdır. Hiyerarşinin ve eşitsizliklerin yoğun olduğu toplumlar, özellikle cinsiyete dayalı eşitsizlikler üretir. Cinsiyete dayalı toplumsal eşitsizliklerin cinsiyet hormonlarından kaynaklı biyolojik farklılara dayalı olduğu düşünülse de aslında bu biyolojik farklar, toplumsal farklılıklara sonradan verilen anlamlardır. Biyolojinin koyduğu cinsiyet farkları toplumsal işlerin bazılarını kaçınılmaz olarak belli cinslere özgü kılar. Çocuk yetiştirmek için kadın gibi duygusal olmak, asker olmak için erkek gibi güçlü ve dayanıklı olmak gerektiği fikrindeki gibi.

Aslında anne olan kadınla asker olan erkek arasındaki fark sadece biyolojik değil, ideolojiktir de. Toplumdaki farklılıklar, biyolojik determinizm ile meşrulaştırılır. Bunun getirisi olarak kadın sosyal güvenlik haklarından bile mahrumken erkeğe, kendisine bağımlı bir kadın ve aile hayatı; ayrıca paranın yarattığı serbestlik atfedilir. Çocuk yetiştirmenin karşılığı toplumsal değil kişisel algılanır. Toplum, kadınlara bundan dolayı bir borçluluk duygusu geliştirmeyi; ücret, emeklilik gibi haklara gerek duyulmayan bir görevdir annelik.

“Yanıtlanması gereken önemli soru şudur: Erkek öncelikli veya kadın öncelikli toplumsal alanlar yani “eril” ve “dişil” toplumsallıklar arasında dayatma, pazarlık ve uzlaşmalar yoluyla oluşan “eşdeğerlilikler” mi; yoksa baskı altına alma, yönetilmeyi kabullenme ve tahakküm altına girme gibi “eril iktidar ilişkileri” mi geçerlidir? Bu soruya her zaman yanıt vermek kolay olmayabilir. Modern toplumlarda piyasa ve hane yönetiminden oluşan ekonomik alan, ulus, devlet, örgütlü din gibi kurumlarının tahakkümündeki siyasal alan içinde kadınların hane yönetimi, kültürel ilişkileri düzenleme, gönüllü yardım işlerini yürütme gibi “dişil” görevleri onlara ne ölçüde yaşam güvencesi ve toplumsal fırsatlardan eşit yararlanma hakkı sunar? “Sivil toplumun kadınların deneyimlerine, siyasal toplumun da erkeklerin deneyimlerine dayalı olması modern toplumdaki cinsiyet farkları anlayışını bir tahakküm ilişkilerine mi dönüştürür?” (Sancar, Serpil, Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti , İletişim Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul 2012, s. 27)

Eşit hakların mücadelesinin altında “İnsanlar doğuştan eşittir.” fikri yatar. Bu fikir zaman içinde çoğu kesimin temel ilkesi olmuştur. Özellikle işçi sınıfı erkeklerin, her sınıftan kadının ve daha sonra azınlıkların siyasal mücadelelerine ışık tutmuştur. Ne yazık ki bu durum, kadın cephesinden “insan olma”nın kadınları ne denli kapsadığıdır. Aristokratlar, burjuvalar ve işçiler arasındaki çatışmalar sonucu yeniden yapılanmaya giden siyasal oluşumlardaki demokrasi ilkesinin gelişiminde kadınların “eşit katılım hakkı” mücadelesinin önemli bir yeri vardır. Bu mücadelenin en somut örneklerinden biri CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi)’dir . “Liberal ve sol siyasetler, eşit hakların ve özgürlüklerin geçerli olacağı alanı “kamusal” alanla sınırlamışlardı ve “aile”yi bu alanın dışında tutuyorlardı.

Oysa ki kadınların temel yaşam alanı olarak ailenin “özel alan” diye toplumsal alandan dışlanması, kadınların siyasal mücadelelerine damgasını vuran temel bir özellik oldu. Kadınlar kendi yaşam dünyalarını tartışma dışı bırakan “özel alan” tanımını reddetmeye çalıştılar. Tersine “özel alanı politikleştirmek” ile “kamusal alanı cinsiyetlendirmek” ilkelerine dayalı bir siyaset tarzını geliştirmeye çalıştılar. Bu siyaset 19. ve 20. yüzyılın en önemli siyasal akımlarından biri olan feminist siyasetin temel özelliklerini belirledi. Feminist siyasetin zaman içinde “siyasal temsil sistemi”nin aygıtları olan parlamentolar ve siyasal partilerde de etkin olmaya başlamasıyla bu kuramların kadını dışlayan temsil ve seçim mekanizmaları da değişime uğradı. “Kadın dostu parlamenter rejimler”in gelişimi bu süreç sonunda gerçekleşti.” (Sancar, Serpil, age , s.34)

Kısacası erken endüstrileşmenin kadınlar açısından izleri “kadınlar için eşitlik” fikrinin fitilleyicisi oldu. Bunu, bu fikirlerin 1792’ye kadar dayandığı İngiliz feminist yazar Mary Wollstonecraft’ın Kadın Hakları Savunması (A Vindication Of Rights Of Woman) adlı kitabından örnekle söyleyebiliriz. Wollstonecraft, özellikle kadınların da akıl ve rasyonel düşünce yeteneklerine sahip olduğunu vurgulamıştır. Öte yandan küresel cinsiyet düzeninin yapısı Avrupa emperyalizminin dokusundan şekillenmiştir. Sömürgeciliğin Doğu-Batı ayrımı arka planda oldukça cinsiyetçidir. Batı’nın ileri teknoloji ve medeniyetine sahip özgür erkekler, görünürde Doğu’nun barbar erkeklerini terbiye etme sorumluluğunu üstlenir; Doğu’nun kadersiz erkekleri ise Batı’nın insan hakları ilkesini “çifte standart” olarak yorumlarlar. Doğulu erkek, Batılı erkeğin zihninde “terbiyeden yoksun” olarak kodlanırken Doğulu erkeğinde ise “kadınların ahlaksızlıklarına göz yuman, kadınsı erkek” olarak

aşağılanmıştır. Erkeklik değerlerini karşılaştıran bu iki kutup, aşağılama faktörü olarak “kadınsılığı” kullanmaktan geri kalmadı.

Osmanlı-Türk modernleşmesinin cinsiyet rejimine geri dönecek olursak 19.yy’da başlayan ulus-devlet kurma odaklı toplumsal değişimi inceleyebiliriz. Özellikle dönemin yazarlarının eserlerinde ideal toplum, modern aile, modern kadın ve erkek kavramlarına sıkça yer verildiğini fark ediyoruz. Osmanlı modernleşmesinin fırsatlarından sadece erkeklerin yararlandığı bu dönemde (Tanzimat ve II. Meşrutiyet) erkekler de kadının toplumsal alandan koparılmışlığının farkında, hatta rahatsızlardı. Dönemin reformcularından Namık Kemal, bir makalesinde kız çocuklarının okula gitmesinin çağdaş değerlerin getirisi olduğunu belirtmiştir.

Dönemin egemen fikri olan Batılılaşma yanlıları, kadınların erkeklere kıyasla neden geri kaldığını konuşurken İslam dininin etkilerinin konunun öznesi olduğunu düşünüyorlardı. Rıza Tevfik ilimlilerdandı ve İslam hukukunun kadın haklarını koruduğunu ve bu geriliğin tutuculuk kaynaklı olduğunu söylüyordu. Ahmet Ağaoğlu gibi entelektüel çizgideki bazı yazarlarda kadının manipüle edilmesini toplumsal koşullara bağlıyordu ve köklü bir değişimin gerekliliğini vurguluyordu. Önemli çıkışlardan birini yapan Selahattin Asım, 1905’de yayımladığı bir yazısında “Kadının manevi eğitimi temin edilince tesettüre lüzum yoktur. Kadını cemiyete çekmeden manevi eğitimi vermek kabil(olanaklı) değildir.” demiştir. Halil Hamit, 1910 yılında İslamiyet’te Feminizm Yahut Alem-i Nisvanda Müsavat-ı Tamme (İslamiyet’te Feminizm Yahut Kadınlar Dünyasında Tam Eşitlik) isimli bir kitap yazmış; ve “insanlık devrinin başlamasının kadınların idari ve siyasi işlerde erkekler gibi yer almaları ile” olacağını ve İslam’ın kadın-erkek eşitliğine engel olmadığını söylemiştir. “II. Meşrutiyet’in özgürlük ve eşitlik isteyen siyasal ortamında, dönemin ruhuna uygun ilerici anlayışı giderek kadınların gelişiminin toplumsal gelişim için kaçınılmaz olduğu fikrini içermeye başlıyor. Kadınların başlı başına bir değer olduğu ve onları insan olarak görmek, önemsemek ve haklarını vermek gerektiği fikri açıkça dile getirilen bir görüş haline gelmiş. Bu akımların en önemlilerinden olan Türkçüler ise etkili düşünürleri ve zaman içinde yaygın etki yaratacak görüşleri ile giderek sürece damgalarını vuruyorlar.” (Sancar, Serpil, s. 91). Türkçülerin popüler ismi olan Ziya Gökalp’e göre kadın ve erkek her yerde yan yana olabilmelidir kültürel olarak da bunun bir sakıncası yoktur. Hatta Ziya Gökalp eski Türklerin yaşantısından hareketle feminizm hareketlerinin Türklerden filizlendiği fikrini savunur.

İşin özü şu ki bugünü anlamak için bugünün kadını ilmek ilmek dokuyanlardan olan Şair Nigar(1862-1918), Fatma Aliye(1862-1936), Halide Edip(1882-1964), Nezihe Muhittin (1889-1958), Emine Semiye(1868-1944) ve daha onlarcasından bihaber olmamak lazım. Bu kadınların verdiği mücadeleler, bugünün cumhuriyet kadınlarının önünü açmıştır, bu kanıksanamaz bir gerçektir. Kadın hakları savunuculuğu, aykırı feminist tasarıların propagandası değildir. İdeal toplum düzeni, çağdaş medeniyet ve üretken toplum için çok seslilik vazgeçilmezdir. “Modern Türk kadını” kimliği, Türk milli ve modern kimliğinin sembollerindedir. Üzücü olan ise milli mücadele döneminde ve cumhuriyetin kuruluş yıllarında önemli sayıda rol modeli kadın gün yüzüne çıkmıştır; fakat devletin işler hale gelmesiyle birlikte ortadan kaybolmuşlardır.

Cumhuriyetin kurucu kadrosunun devletin temel ilkeleri olan cumhuriyet, reformlar, laiklik, vb. konulardaki ısrarlı ve mücadeleci tavırlarını kadınların siyasal hakları konusunda neden göstermediklerini nasıl açıklayabiliriz? Bu sorulara yanıt aramak için dönemin TBMM tartışmalarına bakalım. 1924 Anayasası tartışmaları sırasında Afyonkarahisar milletvekili İzzet Ulvi Bey, anayasanın oy verme hakkını tanımlayan 10. maddesi görüşülürken **“Her Türk seçme ve seçilme hakkına sahiptir.”** ibaresindeki Türk tanımı içinde kadınların da olup olmadığını soruyor. Anayasa Komisyonu Başkanı Celal Nuri Bey de Türk deyince yalnız erkek anlaşılması gerektiğini belirtiyor. Bunun gerekçesi olarak da kadınların **“yeterince tekamül etmemiş“** olduğuna dair bir görüş öne sürüyor. Bunların öncesinde 1919 yılında Sabiha Zekeriyâ, siyasal hakları kadınlara vermek istemeyenlere karşı şunları söylüyor: **“Avrupa’da kadınlar, savaş sırasında kendi devletlerine katkılarını ispat edip siyasal haklarını kazandılar. Benzer bir gelişimin bu topraklarda da olması gerekir. “Kadınlar siyasal haklara liyakatsizdir” diyenlerin aklına göre siyasi hakların kullanılması öğrenilmesi gereken bir şey gibidir. Erkekler, Meşrutiyet’in ilanından bugüne sadece 10 sene geçtiği halde kendilerini siyasi hakların kullanımında ehil sayıyorlar ama kadınları bu haktan mahrum etmek istiyorlar. Oysa ki erkeklere şunu söylemek gerekir ki memlekette siyasi hakları kullanmak için münevver bir kadınlık sınıfı vardır ve bu siyasi mücadelede muvaffak olmak için kafi derecede donanımlıdır. Kadınları memleketin mukadderatına ait bir meselenin dışında bırakmak, onları vatandaş hukukundan mahrum etmek demektir. Halbuki kadınlar, bu vatana evlat yetiştirmiş ve şehit vermiş analardır.“**

Falih Rıfki ise kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanındığı 5 Aralık 1934 tarihinin hemen ertesinde şöyle yazıyor: **“Bütün Doğu illerinde yalnız onlar kurtulmuştur. Batı ülkelerinde onlar kadar kurtulmuş olanlar parmakla sayılabilir. Türkiye kadınlarının dünkü sevinci yerinde idi. Biz büyük bir devrim içindeyiz. Başkalarının kadına ne gözle baktıklarını düşünmek bile istemeyiz. Türklük ikiye bölünmez bir soy bütünlüğü demektir. Kurtuluş yolunda ilk konağımız ulusal birlikti, ulusal bütünlükle ikinci konağımıza vardık. Şimdi hep birlikte, ulusal bütünlük amacına doğru yürüyeceğiz. Yeryüzünde yerimiz bu yer değildir. Eksikimiz çoktur. Biz kadınlarımıza bir ün payı vermiyoruz. Onlar büyük, ağır, zorlu savaşta yanımıza, ateş boyuna çağırıyoruz. Kadınlık Bayramı’na sevinecek olanlar biziz; erkeklerdir. Çünkü bu bayram bize, milyonlarca kolun, kafanın yardımına kavuştuğumuz günü andıracaktır.”**

Bu iki önemli ismin haykırışlarından sonra İffet Halim’in 1948’de sorduğu soruyu Türk kadınına tekrar sormak istiyorum: **“Aydın kadınlarımıza sormak gerek: Erkeklerin yaptıklarını bu kadar mı beğendik, biz bu kadar mı davasızız, cinsimizin kendine göre hiç mi bir görüş tarzı yoktur? Yoksa yirmi, yirmi beş yıldır güdülen bu davadan sonra ve ortada her mesleği edinmiş başarılı, zeki, gayretli bir kadın zümresi yaşayıp dururken kendimizi inkâr mı etmeliyiz?”**

Yazıyı noktalarken Atatürk’e saygı ve minnetle teşekkürlerimi sunuyorum. Cumhuriyet kadını dediğim her cümlede Mustafa Kemal’i bir kez daha andık. O büyük adam, Türk kadın tarihinin mürekkebidir ve unutulmamalıdır ki: **“Zaman ilerledikçe, ilim ilerledikçe, medeniyet dev adımlarla yürüdükçe; hayatın, asrın bugünkü gerçeklerine göre evlat yetiştirmenin güçlüklerini biliyoruz. Bugünün anaları için gerekli özellikleri taşıyan evlatlar yetiştirmek (kadınların) pek çok yüksek özelliği şahıslarında taşımalarına bağlıdır. Bu sebeple kadınlarımız daha çok aydın, daha çok feyizli, daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar.”** (Mustafa Kemal Atatürk)

NEDEN AYDINLANMA

Atatürkçü Düşünce Toplulukları, her türlü adlandırmadan önce birer düşünce topluluğu olarak öne çıkarlar yahut çıkmalıdırlar. Bu ayrıma kesin olarak varılmadığı takdirde topluluk içerisinde sağlıklı bir yapı oluşturmak olanaklı değildir. Topluluk üyeleri, birtakım romantik anlayışlarla topluluğa salt ulusçu, halkçı ya da -daha kötüsü- devrimci görüşleri temel alarak yaklaşabilirler. Bu kavramların düşünmek işinin önüne alınması ve yine bu kavramlar nedeniyle bir tür sezgi ya da içgüdüyle davranılarak eyleme geçilmesi, Atatürkçülük çizgisinden uzaklaşmak demektir.

Bu uzaklaşmanın nedeni ise doğrudan doğruya Atatürkçülüğün devrimcilik ilkesidir. Yukarıda **“daha kötü”** olarak nitelediğimiz bu ilke, yanlış anlamalar sonucunda oldukça ayrımlı, özünden uzak noktalara çekilebilir duruma geldi; sözcükteki karamsarlığın tek nedeni buydu. Halbuki devrimcilikten anlaşılması gereken temel kavram, ussal devingenliktir. Her türlü inağın ve mutlak bilginin varlığını açıkça reddeden bu yaklaşım, aynı zamanda içerisinde bulunduğumuz üniversite kurumunun yöntemi olan bilim ile de tanımsal olarak büyük bir uyuşma gösterir.

Sözü edilen ussal devingenliğin biricik önkoşulu ise düşünmek işinin bir alışkanlık olarak sürekli yinelenmesi; düşünme eyleminin sonucu olan vargılarına sürekli inanmasıdır. Böylelikle ilkin çözümlerin belirlenmesi, ardından bunlara uygun çözümlerin yaratılması, ardından uygun çözümün belirlenip uygulanması; bunun üzerine o anki koşullara uygunluk gösteren çözümün daha sonra ortaya çıkabilecek ya da değişebilecek koşullar karşısında işe yarayıp yaramadığını görmek adına sürekli sınanması, böylece durağanlığın ya da yaşanabilecek kuramsal tıkanıklıkların henüz işin başında önlenmesi sağlanır. Bu denli büyük ve kapsayıcı bir kavram olan ussal devingenliğin, dolayısıyla devrimciliğin Atatürkçülüğün olmazsa olmazlarından olduğu kesinlikle söylenebilir.

Sözü edilen ve önemi vurgulanan düşünmek işinin biricik önkoşuluysa eğitimidir. Bireysel gelişim, toplumsal kalkınmanın örtük yöntemidir. Toplum, herhangi bir kümedeki bireylerin toplamına denir. Dolayısıyla bireylerin yaratacakları gelişim toplama yansıyacak, haliyle toplumsal gelişim sağlanmış olacaktır. Eğitim düzeyi yükselmiş toplum geçmişini daha iyi bilecek, şu anı daha gönenç yaşayacak, geleceğe de daha olumlu yaklaşacaktır.

Öne sürülen savlar ortaya koyuyor ki hem ilkesel hem de özdeksel yahut ussal anlamda eğitim; düşüncüsel, bireysel yahut toplumsal kalkınma istemlerinin dolaysız karşılığıdır. Bu durumda eğitim, her türlü görüş, olgu ya da düşüncenin temel taşıdır. Dolayısıyla üzerine eğilmek gerekir.

Bunun yöntemleri ya da erek kütlesi değişkenlik gösterebilir. Bu doğrultuda bir üniversite topluluğu için şu kütleler önemlidir: 1. Topluluk üyeleri 2. Üniversite Öğrencileri 3. İlköğretim, ortaöğretim ve lise öğrencileri 4. Bu öğrencilerin velileri. Buradaki **“öğrencilerin velileri”** yaklaşımı önemlidir. Zira bu insanlarla ilgilenmemizin nedeni onların seçmen, oydaş, paydaş, emekçi ya da kentsoylu olmaları değil; bir öğrencinin velisi olmalarıdır. Eğitim, daha ailedeyken başlar. Aile içi eğitimin nitelikli olması için o eğitimi verecek velilerin de nitelikli olması gerekir. Dolayısıyla velilerin eğitimi bizim için önemlidir.

Bunun dışında topluluk üyelerinin de öğrenci olduğu anımsanırsa bir üniversite topluluğunun erek kütlesi olarak yalnızca öğrencilerin seçildiği ayrımsandır. Bu görüş pek çoklarına şaşırtıcı gelse de olması gereken budur. Zira saydığım alanların dışında kalan kütleler -yaklaşımımızdaki ayrım nedeniyle- başka sivil toplum örgütlerinin ya da siyasal partilerin ilgi alanına girmektedir. Nasıl sivil toplum örgütlerinin ya da siyasal partilerin üniversitelerde yapılanmasını olumsuz karşılıyorsak aynı biçimde topluluk üyelerinin yine topluluk adına eğitim kurumlarının dışında yapılanmalarını da olumsuz karşılamalıyız. Üniversite içerisinde seçkin bir kurum yaratma şansı varken -bu şans sivil toplum örgütleri ya da siyasal partiler için yoktur çünkü dileyen herkes bu kurumlara başvurabilir- bu şans tepilmemelidir. Yükseköğretim düzeyinde bulunan kişilerin bilgi alışverişi, dışarıdaki bir kurumdan ayrımlı olacaktır. Böylesi işleyen bireylerin bulunduğu bir ortamda ussal devingenlik **“neredeyse”** kaçınılmazdır.

Bu yazının konusu olan Aydınlanma Günleri, topluluk üyelerini erekleleyen bir etkinliktir. Dolayısıyla bir örgüt içi eğitimidir. Ölçünlü duruma getirilmesi olanaksız olsa da **“şimdilik”** en uygun uygulama yöntemi şöyle belirmiştir: 2 oturumdan oluşan etkinliğin ilk oturumunda gönüllü bir topluluk üyesi, önceden belirlenmiş bilimsel bir sunuya ilişkin bir sunum yapar, sunumun ardından soruları alır ve yanıtlar; 2 oturumluk sürenin sonundaysa anlatılanların kalıcılığını sağlamak adına hazırlanmış olduğu sunum metnini bütün üyelerle paylaşır. Bu metin topluluk belgelğinde saklanır. 2. oturumdaysa gündeme ilişkin değerlendirmeler, bilimsel temeller üzerinde gerçekleştirilir.

Aydınlanma Günü'nün verimini artırmak açısından o günün sunum konusuna ilişkin bir birlikişi çağrılabilir. Bu birlikişinin bulunduğu konunun toplumsal sayılıyor olması önemlidir.

Aydınlanma Günü'nün adı ise yazının başında değindiğimiz Atatürkçülük ile bağdaştırılabilir. Bilindiği üzere Atatürk, Avrupa'nın yüzlerce yıllık uygarlaşma sürecini 15 yıla sığdırmış; ve adeta bir Türk Aydınlanması yaratmıştır. Her ne kadar O'nun ölümüyle birlikte bu süreç aksamış olsa da bu etkinlik için **“Aydınlanma”** adının seçilmesi, apaçık ki bir özlemin göstergesidir.

SÖYLEV

Arda ÖZTÜRK

Söylev yazı dizisinin önceki yazılarında Kurtuluş Savaşı'nın nedenleri ve savaş süreci üzerinde durduk. Mudanya Bırakışması'nın ardından ise artık silahlar susmuş ve diplomasi savaşı başlamıştır. Ayrıntılara girmeden önce belirtmek gerekir ki Lozan Antlaşması, Türk bağımsızlığının tüm dünyaca tescilidir. Yıllardır Anadolu'daki devlete "*Hasta Adam*" gözüyle bakan İtilaf Devletleri, Lozan'da, karşılarında Mondros ve Sevr'i reddeden; ulusal birliğini sağlamak ve bu uğurda karşısına çıkacak her türlü engeli yıkmaya hazır bir Türkiye ile karşılaştılar.

21 Kasım 1922 yılında başlayan Lozan Görüşmeleri'ne Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni temsilen katılan kurulan başına, bu görevden hemen önce Dışişleri Bakanı olarak atanan İsmet Paşa (İnönü) getirildi. Gelgelelim İtilaf Devletleri, görüşmelere yalnızca Ankara'yı değil; İstanbul'u da çağırmişti. Bu durumun bilinen sonucu, elbette saltanatın kaldırılmasıdır.

Bu durum, hatta saltanatın kaldırılacağı iddiası bile kamutayı(meclis) karıştırmaya yetmiştir. Sayımlar(milletvekili) genelindeki huzursuzluk üzerine dönemin kamutay başkanı Rauf Bey (Orbay), Mustafa Kemal ile bir görüşme isteğinde bulundu. Görüşme Refet Bey'in (Bele) evinde gerçekleşti. Bu görüşmeye Ali Fuat Bey de (Cebesoy) katıldı. Hararetli tartışma üzerine Mustafa Kemal, Rauf Bey'e saltanat ile ilgili düşüncelerini sordu. O da "*verdiği cevapta şu açıklamalarda bulundu: Ben, dedi, saltanat ve hilafet makamına vicdanıyla ve duygularıyla bağlıyım. Çünkü benim babam, padişahın ekmeği ve nimetiyle yetişmiş, Osmanlı Devleti'nin ileri gelen adamları sırasına geçmiştir. Benim de kanımda o minnetin zerreleri vardır. Ben nankör değilim ve olamam, padişaha bağlılık borcumdur. Halifeye bağlılığım ise terbiyem gereğidir.*" (Atatürk, Mustafa Kemal, Nutuk , Akvaryum Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2007, s. 509.) Bu sözlerin ardından Refet Bey de Rauf Bey'e katıldığını bildirdi; Ali Fuat Bey ise çekimser davrandı. Bunun üzerine Gazi, kamutayın endişelenmesine gerek olmadığını; bugünün konusunun bu olmadığını söylemek durumunda kaldı.

Bu tarihi tablo, bizlere bir kere daha Mustafa Kemal'in yalnızlığını kanıtlamaktadır. Kurtuluş Savaşı'nı birlikte başlattığı, dönemin en iyi eğitilmiş ve deneyimli kurmayları bile O'nun dünya görüşüne ne yazık ki yaklaşamamışlardır. İşin aslı bu kişilerden hiçbiri, günümüzdeki deyimleriyle yobaz yahut gerici olarak adlandırılmaz. Bu yanlışa düşmemek gerekir.

Unutulmamalıdır ki bu kurmaylar Osmanlı süeridirler(asker). Önce 2. Abdülhamit baskısını yaşamış, ardından büyük umutlarla ilan edilen 2. Meşrutiyet'in içinin doldurulmadığını görmüş; bunun üzerine gerek dönem koşulları gerekse kötü yönetim nedeniyle aralıksız 12 yıl çeşit çeşit coğrafyada savaşmışlardır. Hiç kuşkusuz Türkiye'nin geleceğini düşünen bu devrim kadrosunun arasında, yalnızca bağımsızlığın yöntemi arasında bir kavga söz konusudur.

Gazi Paşa, diğer arkadaşlarından ayrımlı olarak, çağın siyasal ve toplumsal gereklerini kavramış bir önderdir. Bu doğrultuda cumhuriyetten, ulusal birlik ve ulusal devletten, laiklikten ve devrimcilikten asla vazgeçmemiştir. Bu kurumların Türkiye'ye yerleşmesi için her türlü çabayı göstermiştir. Bunun için hem iç hem de dış cephede tepkilerle karşılaşmış; benzerine az rastlanır bir ustalıklarla bunların üstesinden gelmiştir. Saltanatın kaldırılması, işte bu anlayışın bir sonucudur. Mustafa Kemal, bu anlayışı yaşamının her anında uyguladığı salt gerçekçiliğine borçludur. O ne dönemin "*3 Tarz-ı Siyaset*" ine kapılıp yayımlı(empyralist) ve düşülkesel(ütöpic) düşlere kapılmış; ne de Türklerin içinden çıkan sayılı aydınlardan olan Ziya Gökalp'in bile düştüğü yanlışa, kültür-uygarlık ayrımı kargaşasına düşmüştür. Elbette Anadolu halkının, uygarlığın o dönemki temsilcisi Avrupa toplumu karşısındaki toplumbilimsel(sosyolojik) ayrımlarını göz önünde bulundurmamak koşuluyla, bilim ve çağ neyi gerektiriyorsa yapılması gerekeni o olarak belirlemiştir.. "*Medeniyetin emir ve talep ettiğini yapmak, insan olmak için yeterlidir.*" (K. Atatürk)

31 Ekim 1922'de yapılan Müdafaa-i Hukuk Grubu toplantısının ardından 1 Kasım 1922'de kamutayda tartışılan konu, saltanat ile halifeliğin ayrılıp ayrılmayacağıydı. Atatürk, araştırma kurullarının konuyla ilgili toplantısından önce konuya ilişkin bir açıklama yapmak gereği duydu: "*İslam ve Türk tarihinden örnekler vererek hilafet ve saltanatın ayrılabilceğini, milli hakimiyet ve saltanat makamının Türkiye Büyük Millet Meclisi olabileceğini, tarihi olaylara dayanarak açıkladım. Hülağü'nün halifesi Halife Mu'tasım'ı idam ettirerek yeryüzünde hilafete fülen son verdiğini ve 1517'de Mısır'ı alan Yavuz, unvanı halife olan bir mülteciye önem vermeseydi, hilafet unvanının günümüze kadar miras kalmış bulunamayacağını anlattım.*" (Atatürk, Mustafa Kemal, age , s. 513.) Gerçekten de Gazi, Sakarya Meydan Muharebesi ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi sırasında İslam tarihi üzerine

kitaplar okumuş ve çevresiyle görüş alışverişinde bulunmuştur, **“Gazi Mustafa Kemal’in savaş esnasında okuduğu İslam tarihinin manası şimdi anlaşılacaktır.”** (İnan, Afet, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 14. Basım, İstanbul 2015., s. 133.)

Şimdi de yaşananların doğru kavranabilmesi adına saltanat kavramını inceleyelim. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Osmanlı Devleti bir dinerki(teokrasi) devleti değildi. Tarih boyunca süregelen geleneksel kurallar, özellikle devletin yükseliş döneminde her zaman dinsel gereklerin önünde yer aldı. Bunun yanında halk içerisindeki azınlıkların her türlü dinsel özgürlüğü sağlanmış, her türlü dinsel gereğin yerine getirilmesi için uygun koşullar yaratılmıştı; ya da var olan koşullara dokunulmamıştı. Öyle ki azınlıkların kendi kendilerini, üyesi oldukları dinin buyruklarınca yargılama hakları vardı. Hatta imparatorluğun son dönemlerinde Ermenilerin kendi kamutayları bile vardı. Dolayısıyla devleti yönetenlerin üyesi bulunduğu İslam dininin kuralları hiçbir şekilde devlet politikası amacıyla bütün bir halka dayatılmamıştır.

İslamlık'ın devlet yapısına iyice yerleşmesi, devletin gerileme dönemlerine rastlar. 17. ve 18. yüzyıllarda ulema devlet içerisinde önemli bir noktaya yükselmiştir. Bunun yanında 17. yüzyılda başlayan ve neredeyse 250 yıl durmaksızın süren Osmanlı gerilemesinin ardından , bu gerilemenin nedenleri ve bu duruma yönelik çözüm yolları tartışılmaya başlamıştır. Uzun süre devletin gerileme nedeni olarak yöneticilerin ve yönetenlerin İslamlık'tan uzaklaşmaları gösterilmiştir. Kurtuluşun biricik yolu ise İslamlık'ın özüne dönmektir. Bu görüş, kuşkusuz ki devlet politikasına önemli oranda yansımıştır.

Sorunun kökleşmesi ise 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması iledir. Bu antlaşma sonucu o zaman dek pek değer verilmeyen Hilafet kurumu, antlaşmanın başlıkları(madde) gerekçesiyle önem kazanmaya, bir çeşit siyasal araca dönüşmeye başlamıştır. Antlaşma gereğince Rusya, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ortodoksların haklarını koruma vaadini kazanmıştır. Buna karşılık padişah, halife sıfatıyla, yine Küçük Kaynarca Antlaşması ile devletten kopan Kırım'daki Müslümanların haklarını koruma yetkisini kendisinde bulmuştur.

Bu antlaşma ile başlayan halifelik kurumunun siyasal güç kazanma süreci yıllarca sürmüş ve 1876'da ilan edilen Kanun-i Esasi ile son kertesine ulaşmıştır. "Kanun, din-devlet ayrımı açısından ileri doğru değil, geriye dönmüş bir kanundur. Devlet yasasının eski Osmanlı düzeninde bile bulunmayan,

sadece şariat ve kanun-ı kadim geleneğine dayandığı varsayılan devlet-din bileşimi, ilk kez bu kanunda resmileşmiş, bir meşruyet kazanmıştır. Böylece 3, 4, 5, ve 13. maddeler, hükümdarın şarta bağlanmamış yetkilerine ayrıca dinsel bir meşruluk temeli de sağlamıştır. (...) 5. maddeye göre Zat-ı Şahane'nin kişiliği **“kutsal ve sorumsuz”du.**” (Berkes, Niyazi, Türkiye’de Çağdaşlaşma , Yapı Kredi Yayınları, 25. Basım, İstanbul 2017, s. 334.)

1876 Anayasası ile Osmanlı Devleti'nin özünde bulunmayan dinerki yapısı, yapay olarak da olsa da devlete yerleştirilmiştir. Yapay olarak diyorum çünkü dinerki kavramı, Hıristiyan dünyada ortaya çıkmış; Hıristiyanlığın özüne uygun bir kavramdır. Bu dinde tinsel(ruhani) yapı ile özdeksel(maddi) yapı kesin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır; hem kuramsal hem de kılğısal(pratik) olarak. Bu tinsel yapı Hıristiyanlığın kutsal metinlerine uygun olmakla birlikte yaşam düzleminde kilise biçimini alarak devletten, yani siyasal yapıdan apayrı bir boyut kazanmıştır. Dolayısıyla din, başlı başına ayrı bir varlıktır ve dinerkini sağlayabilecek yapıdadır. Halbuki Yahudilik ve İslamlık'ta ruhani bir kurum bulunmadığından dinin herhangi bir siyasal gücünden söz edilemez. Bunlar ancak toplumsal ve tüzel(hukuksal) buyruklarıyla birer düzenleyici ve yol göstericidirler. Dolayısıyla halifelik kavramı, kuramsal olarak yanlıştır, var olamaz. Türk tarihinde son örneğinin varoluş nedeni de, görüldüğü üzere, tümüyle siyasaldır; dinsel bir yanı yoktur. Bu siyasal yan, saltanat ile halifeliliği sanki birmiş gibi göstererek hem halifeliliğin hem de saltanatın kutsal kurumlar oldukları anlayışını yerleştirmiştir. Yani iki kurumun iyisi(sahip) padişah, hem siyasal hem de kutsal yetke olmuştur. Dolayısıyla bu iki kavram birbiriyle karışagelmıştır.

Bu özetlerden sonra 1 Kasım 1922 gününe geri dönelim. Gazi'nin açıklamalarının ardından oluşturulan ve konuyu tartışan kurullar, yavaş yavaş saltanat ile hilafetin birbirinden ayırlamayacağı düşüncesine varıyordu. Bu durumu gören Mustafa Kemal, hemen bir konuşma gerçekleştirdi. Devrimci kişiliği alazlanmış, uygarlığın gerektirdikleri karşısında gericiliğin boğulması gerektiğini açıkça haykırmaya başlamıştı: **“Efendim, dedim, hakimiyet ve Saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye ilim gereğidir diye görüşme ve tartışmayla verilmez. Hakimiyet, saltanat, kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk milletinin hakimiyet ve saltanatına el koymuştur. Bu zorbalıklarımı altı yüzyıldan beri sürdürmüşlerdir. Şimdi de Türk milleti artık bu saldırganlara isyan ederek ve dur diyerek, hakimiyet ve saltanatını fülen kendi eline almış bulunuyor. Bu bir oldu bittidir. Söz konusu olan millete saltanatını, hakimiyetini bırakacak mıyız**

birakmayacak mıyız meselesi, zaten oldu bitti haline gelmiş olan bir gerçeği kanunla ifadeden ibarettir. Bu mutlaka olacaktır. Burada toplananlar, meclis ve herkes meseleyi tabii olarak karşılırsa, sanırım ki uygun olur. Aksi halde, yine gerçek, usulüne uygun olarak ifade edilecektir. Fakat belki de bazı kafalar kesilecektir.

İşin ilim yönüne gelince hoca efendilerin merak ve endişeye kapılmalarına yer yoktur. Bu konuda ilmi açıklamalarda bulunayım, dedim ve uzun uzadıya birtakım açıklamalar yaptım. Bunun üzerine Ankara milletvekillerinden Hoca Mustafa Efendi: “Affedersiniz efendim, dedi, biz konuyu başka bakımdan ele alıyorduk; açıklamalarınızla aydınlandık.” dedi. Konu karma komisyonca çözüme bağlanmıştı.

Süratle kanun tasarısı hazırlandı. O gün meclisin ikinci oturumunda okundu. Ad okunarak oya konması teklife karşı kürsüye çıktım. Dedim ki: “Buna gerek yoktur. Memleket ve milletin istikbalini ebedi olarak koruyacak ilkeleri, yüce meclisin oy birliği ile kabul edeceğini sanırım.” “Oya!” sesleri yükseldi. Sonunda başkan oya sundu ve “Oybirliğiyle kabul edilmiştir.” dedi. Yalnız olumsuzluk bildiren bir ses işitildi: “Ben muhalifim!” Bu ses, “Söz yok!” sesleriyle boğuldu. İşte Efendiler, Osmanlı saltanatının yıkılışı ve göçüş merasiminin son safhası böyle geçmiştir.” (Atatürk, Mustafa Kemal, age , s. 513-514.) Bu oldubitti karşısında Sultan Vahdettin, 17 Kasım 1922’de bir İngiliz zırhlısı ile İstanbul’dan kaçmıştır. Ayrıca Abdülmecit Efendi, kamutayca yeni halife seçilmiştir. Dört Halife döneminin ardından ilk kere bir halife, oybirliği ile seçilmiş oldu.

İstanbul erkinin(hükümet) saf dışı bırakılmasının ardından yeniden Lozan Görüşmeleri’ne dönebiliriz. Lozan Antlaşması’nın önsözü oldukça ilginçtir: “Bir taraftan Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti; ve diğer taraftan Türkiye.” (İnan, Afet, age , s. 202.) Lozan’a giden Türk kurulu, işte böyle bir manzarayla karşılaştı. Lozan Görüşmeleri’nde karşımızda bulunan devletler, bizi Kurtuluş Savaşı yeneni olarak değil; 1. Acun Savaşı’nın yeniği olarak görüyordu. Bu durumun bizim tarafımızdan onanması olanaksızdı, gel gör ki İtilaf Devletleri de alışmıştı bir kere Doğu halklarını sömürmeye. Haliyle görüşmeler, 4 Şubat 1923’te kesildi. Bu kesintinin nedeni olan, uzlaşmaya varılamayan başlıklar şunlardı:

“ 1) Kapitülasyonlar.

2) Osmanlı İmparatorluğu’nun eski borçları.

3) Müttefiklerin istedikleri ödünler.

4) İmtiyazlar.

5) Yunanlıların Batı Anadolu ile Doğu Trakya’da yaptıkları tahribata karşılık harp tazminatı.

6) İstanbul’un ve Boğazların tahliyesi.

7) Irak’la sınırın tespit meseleleri.” (İnan, Afet, age , s. 203.)

Görüldüğü üzere görüşmelerin ilk yarısında hemen hemen hiçbir konuda uzlaşma sağlanamadı. İtilaf Devletleri, yüzlerce yıllık yayılmacılık geçmişlerinin artık geride kaldığını kabul edemiyor, tarihin ilk yayılmacılık karşıtı savaşı olan Kurtuluş Savaşı’nı küçük görme eğiliminde bulunuyordu. Türk kurulu ise haklı bir onur ve övünçle ile Türk yurdunun tam bağımsızlığı uğruna savaşım veriyordu. Bu savaşımın özünü Gazi, şöyle anlatmıştır: “Lozan sulh masasında mevzu bahis olan sorunlar, üç dört senelik yeni devreye sınırlı kalmıyordu. Asırlık hesaplar görülüyordu. Bu kadar eski, bu kadar karışık, bu kadar düzensiz hesapların içinden çıkmak, elbette, o kadar basit ve kolay olmayacaktı. (...) Konferans masasında talep ettiğimiz, zaten istihsal edilmiş olan hususların usulen ifade ve tasdikinden başka bir şey değildi. Taleplerimiz, sarıh ve tabii haklarımızdı. Bundan başka, hukukumuzu muhafaza ve temin için kudretimiz de vardı; kuvvetimiz de kafi idi.” (İnan, Afet, age , s. 204.)

İsmet Paşa’nın Lozan Görüşmeleri sırasındaki olağanüstü çabası ise yalnız bizimkine değil, dünya siyasal tarihine de yazılmıştır: “Lord Curzon, İsmet Paşa’ya göre kendisini “Hindistan’daki uyruklardan biri” gibi görüyor; Fransız temsilcisi Bompard’a gelince, eski bir Osmanlı veziriazamı gibi, ona tepeden bakıyordu. Bu durumda İsmet Paşa’nın alınganlığına ve ülkesinin itibarını zedeleyecek ya da egemenliğini tehdit edebilecek herhangi bir konuda titiz davranmasına şaşmamak gerekirdi. Bu yüzden kendisi de aşırı iddialı davranıyor, bir engelleme taktiği kullanıyordu.

Bu hazırlıksız giriştiği eskrim oyununda hemen açılıp kapanmayı iyi beceremediği için, o da kendine göre bir dövüş yolu tutturdu. Sipere girdi. Ne kadar önemsiz olursa olsun her noktayı tartışıyordu; iyi işitmediğini söylüyor, durmadan arkadaşlarına danışıyor, önceden hazırladığı uzunca demeçleri yüksek sesle okuyordu. Boyuna Ankara’ya danışmak için zaman istiyor, cevaplarını hep ilerideki toplantılara bırakıyordu. Bir gün evet dediği bir şeyden ertesi gün vazgeçiyordu.

İlk günler Curzon’u da ötekileri de sinirlendirmişti. Ama zamanla ağırbaşlılığı, dürüstlüğü, gözle görülen içtenliği saygınlık kazandırdı. Kim bilir, belki de açtığı yıpratma savaşıyla sonunda karşındakileri yoracak, hatta yenebilecekti.” (Kinross, Lord, Atatürk , Sander Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 1981, s. 542.) Nitekim öyle olmuştur.

Görüşmelere verilen arada, ülkemizde birtakım önemli olaylar gerçekleşmiştir. Örneğin kamutaya gelen bir yasa tasarısı, şöyle bir içerik taşıyordu: **“Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne üye seçilebilmek için, Türkiye’nin bugünkü sınırları içindeki yerler halkından olmak veya kendi seçim bölgesi içinde yerleşmiş bulunmak şarttır. Ondan sonra göçmen olarak gelenler yerleştirildikleri tarihten itibaren beş yıl geçmiş ise seçilebilir.”** (Atatürk, Mustafa Kemal, age , s. 534.) Gazi Paşa ne Türkiye’nin bugünkü sınırları içinde doğmuştur ne de süerlik mesleği gereğince belirli bir bölgede beş yıldan uzun süre kalmıştır. O’nu kamutaydan uzaklaştırmak için tasarlanmış bu ucuz yasa, elbette reddedilmiştir.

1 Nisan 1923’te ise kamutay, kendi kendisini feshetti ve yeniden seçim kararı aldı. **“Bir kısım yazarlarımız 1. ve 2. TBMM’yi karşılaştırarak 1.’yi canlı tartışma ortamı olduğu ve tutucu kesim temsil edildiği için sonraki meclislerden daha “demokratik” bulurlar. Bir bakıma bu doğrudur, fakat bir başka görüşe göre, sonraki meclisler daha devrimci olduklarından daha demokratiktirler. Tutucular eşitliği (örneğin kadın-erkek eşitliği), özgürlüğü (zihnin din ve şeriat kısıtlamalarından arınmış olması) reddettikleri oranda, onların temsilinin ne ölçüde “demokratik” sayılabileceği çok su götürür.”** (Akşin, Sina, Kısa Türkiye Tarihi , Türkiye İş Bankası Yayınları, 20. Basım, İstanbul 2016, s. 183)

Bunlara ek olarak 17 Şubat-4 Mart 1923 arasında İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır ki bu önümüzdeki yazının konusudur.

Yarım kalan Lozan Görüşmeleri, iki buçuk aylık aradan sonra 23 Nisan 1923’te yeniden başladı. İsmet Paşa’nın inadı inattı. Lord Curzon’un, Lozan Görüşmeleri’nin ilk yarısında söylemiş olduğu: **“Dört korkunç saatten beri oturumdayız. İsmet her sözüme şu bayat ve adi sözcükle yanıt verdi: bağımsızlık ve ulusal egemenlik!”** (Aydoğan, Metin, Atatürk ve Türk Devrimi , Umay Yayınları, 10. Baskı, İzmir 2008, s. 38.) yakınmalarını aratmayan Lozan Görüşmeleri’nin ikinci yarısından sonra, 24 Temmuz 1923’te Lozan Antlaşması sonunda imzalandı.

Lozan Antlaşması’nın en önemli sonucu, Türk bağımsızlığının tüm dünyaca onanmasıdır. Her türlü kapitülasyon yahut ödün iptal edilmiş, yok sayılmıştır. Anadolu’daki işgal güçleri çekilmiş, İstanbul da boşaltılmıştır. Sınır konuları, Musul dışında, sonuca bağlanmıştır. Musul, 1926 Ankara Antlaşması ile Irak erkine bırakılmıştır. Lozan Antlaşması ile Boğazlar bölgesinde yalnızca sınırlı bir jandarma birliği bulundurabilmemiz ve bölgenin uluslararası bir kurulca denetlenmesi kararlaştırılmıştı, ancak 20 Temmuz 1936’da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazlar bölgesi de tam olarak Türk egemenliğine girmiştir. Bunun dışında Lozan Antlaşması’nda ülkemiz sınırlarında yer almayan Hatay, 1939 yılında, Gazi’nin büyük çabalarıyla Türkiye topraklarına katılmıştır.

Ülkesini düşman işgalinden kurtaran Mustafa Kemal, artık Türk Devrimi’nin fitilini yakmaya hazırdır. Sonraki durak bellidir, **“doğan çocuğun adı konulacak”**; cumhuriyet ilan olunacaktır.

ÜLKEMİZİN BİTMİYEN SORUNLARI

Artun ÖZ

Ülkemizde bitmek bilmeyen ve aralarına yenileri katılan birçok çilemiz var. Zaman ilerler, zaman ilerledikçe aktörler değişir; ama en vahimi, ülkede sorunlar bitmesi gerekirken değişmeden devam eder. Bu sorunların bazıları yıllardan beri devam ederken bazılarıysa sonradan eklenip hala bizimle yola devam etmektedirler. Gelin bu sorunlarımızı her paragrafta tek tek inceleyelim.

İŞÇİ ÖLÜMLERİ

İş kazaları günümüzde azalma göstermesi gerekirken gittikçe artan acıklı bir durum haline gelmeye başladı. Bu kazalar yaşandıkça işverenin önlemini sıkılaştırması gerekeceği yerde, daha da denetimsiz bir iş alanı oluşturuluyor. Aynı şekilde tarım işçileri veya mevsimlik işçiler için de bu durum geçerli. Yıllardır traktör römork ve kamyon kasalarında taşıyorlar. Bu durum her sene ölümlü trafik kazalarının yaşanmasına sebep oluyor. Buna rağmen inatla kamyonet kasalarında taşınma sürdürülüyor. Bir diğer işçi ölümü örneği ise maden işçileri. Büyük Soma faciasından sonra hala önlem alınamayan, en büyük denetimsizliğin olduğu yerdir maden ocakları. Bu denetimsizlik sonucu da her sene maden ocaklarında işçiler hayatlarını kaybetmeye devam ediyor. Her yıl bu gibi kazalardan 1000'e yakın insan ölüyor ve artık bunun adı iş kazasından çok cinayet oluyor. Bütün bu olanlar bir önceki senenin tekrarı olarak sanki sil baştan oynatılıyor. Bunlardan ders çıkarıp önlem alan hiçbir insan evladı yok. Hele ki çıkıp sorumluluğu üstlenmesi gereken yetkili kişi, üstüne tazminat ödememek için elinden ne geliyorsa yapıyor.

ÇOCUK İŞÇİLER

Çocuklarımızı ülkeye iyi bir birey olarak yetiştireceğimiz yerde onları çok küçük yaşta çalıştırmaya başlatıyoruz veya başlamak zorunda bırakıyoruz. TÜİK istatistiklerine göre 2017 yılında 800 bin çocuk işçi mevcut. Ülkenin zor şartlarına dayanamayan insanlar asgari ücretle dahi geçinemezken bir de asgari ücretle aile geçindirmeye çalışanlar oluyor. İşte bu durumda çocuklar da çalışmak zorunda kalıyor. Çoğunlukla tarım sektöründe ve fabrikada çalıştırılan çocuklarımızı bu kadar zorlayıp onları yıpratmamıza, daha iyi bir gelecek çizmeleri için onlara yol göstermemiz gerekir. Okul araç gereçlerini toplayamayan kesimler içinse devlet tarafından bu çocuklar bir bir tespit edilip yardım eli her zaman uzatılmalıdır.

SPOR

Burada değinebileceğimiz tek konu altyapı. Ülkede en fazla takip edilen spor olarak futbol var. En basit örnekten yola çıksak bile altyapıya sözde önem verdiğimiz sanıyoruz. Kendi gençlerimize yatırım yapacağımız yerde yaşlı ilerlemiş yabancı oyuncuya milyon eurolar ödeyip ülkeye getiriyoruz. Bu sorunumuz da yıllardır devam ediyor ve altyapıdan yetişen çok yetenekli bir sporcu da değilsen, daha uzunca bir zaman ihtiyar sporcu transferleri göreceğiz.

KADIN CİNAYETLERİ ve KADINA ŞİDDET

En önemli en kritik hususlarımızdan bir tanesi de cinayetler ve şiddet olayları. Ülkemizde 2017 yılında 409 kadın cinayeti yaşanmış ve 323 kadına cinsel şiddet uygulanmış. Bu sayılar çok ileri bir düzey almış durumda. Her geçen yıl giderek azalması gereken bu şiddet gittikçe artıyor. Haberlerde neredeyse düzenli bir şekilde bunları normalleştirerek izliyoruz. Bu duruma ülkece dur denmezse; devlet, hala cinayetleri işleyenleri, şiddet uygulayanları ağır bir şekilde cezalandırmak yerine yüzsüzce cezalarını hafifletirse, ne yazık ki bu sorunumuzda kaldığı yerden devam eder.

ÇOCUK GELİNLER

Yukarıda bahsettiğim çocukların küçük yaşta çalıştırılmasının daha ileri bir seviyesi olan bu başlıkta tamamen utanç tablomuzu görüyoruz. Bitmesini ve tükenmesini çok istediğimiz bir sorun. 2017 raporlarına göre 387 çocuk cinsel istismara uğramış. Bu rakamlar da ne yazık ki artarak devam ediyor. İşin iğrenç tarafı ise bazı bölgelerimizde istismara uğrayan çocuklar evlendiriliyor. Daha çocuk yahu bu. Sen bir baba olarak gidip şikayetçi olacağın yerde çocuğunu evlendiriyorsun. Bazı babalar var ki çocuklarını ilkökul çağında başlık paralarına karşılık hemen evlendiriyorlar. Bu konuya girmek bile istemiyorum. İşte böyle bir zihniyette kaldığımız sürece ve devletin bu duruma el atmamasıyla sorun gittikçe akıl almaz boyutlara geliyor. Bu boyutta bize çocuk gelinler istatistiğinde Avrupa'da yüzde 14 ile ikinciliği getiriyor.

BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Yine dünyada sonunculuğa oynadığımız bir sorun: Basın özgürlüğü. 180 ülke arasında geçtiğimiz sene 155. sırada yer almışız. Bu sorunumuz yıllarca yine devletin elinde. Ülkenin başında olan insanlar kendi çıkarları için hep basını manipüle ediyorlar. Devlete karşı çıkan basın yayın organları cezalar alıyor. Gazeteciler, televizyoncular, cezaları yememek için korkarak hareket etmeye zorlanıyorlar. Kısaca bu mesleği yapan insanlar, kendi özgür iradelerini hiçbir zaman yansıtamamışlardır. Yansıtan olsa dahi suikasta kurban gitmiştir. Bu alanda ise Freedom House(Özgürlük Evi) raporuna göre “*Özgür olmayan ülke*” kategorisinde yolumuza devam etmekteyiz.

EKONOMİ

Bir diğer sorunumuz ise ülkemizin büyük bir nüfusunu ilgilendiren ekonomik geçimsizliğimiz. Ülkede refah düzeyinin altında birçok aile olmasının sebebinin hala ülke olarak bir çözüme kavuşturmak istemiyoruz. Gerçi devletin bu sorunu ele alıp açıklığa kavuşturmasını da bekleyemeyiz. Çünkü bu, bizim genel ülke sorunumuz ve bu sorunu her sene yenilememiz gerekiyor. Hayatın pahalılığı, gereksiz fazla zamlar yaşadığımız ülkede hayatı olumsuz etkilemekte. Ödediğimiz verginin de vergisinin alındığı benzersiz bir ülkeyiz. İki haneli rakamları gören enflasyon karşısında emekliler, asgari ücretle çalışmaya çalışanların ellerinden ise hiçbir şey gelmiyor. Dalga geçer gibi emekli maaşı zammı ya oluyor ya olmuyor. Açıkçası ülkemizde refah düzeyinde olmakta yetmiyor, o düzeyin biraz daha üstüne tırmanırsan eğer belki rahatça geçinebilirsin. İstatistiklere baktığımızda zaten gelir adaletsizliği tablosunda Türkiye üçüncü sırada. Hiç olmazsa önümüzde iki ülke var. Bunlardan biri en çok gelir adaletsizliği olan Şili, diğeri ise Meksika.

SINIR SORUNU

Komşularımızla olan sorunlar ise bir başka bitmeyen olaylar zinciri. En büyük sorunumuz olan komşumuzdan bu başlıkta bahsedecek olursak, bu ülke tabii ki Suriye. Geçmişten günümüze dayanan Suriye sınırı sorunumuz, ilk kez 1936'da Hatay sorunuyla başlayıp günümüze kadar sürmüş ve 2012 yılında Suriye'nin Türk jetini düşürmesiyle iyice tırmanmıştı. 2013 yılında gerçekleşen Reyhanlı olayında 52 kişi vefat etmişti. Bunu düzenleyenlerin ise Esad rejimini destekleyen teröristler olduğu duyulunca durum başka boyutlara ulaştı. Ama bizim sınır sorunlarımızın da azalması gerektiği yerde hep üstüne koyarak ilerlemeye devam etti. Diğer sorunlarımızda da olduğu gibi bu sorunumuz da daha uzun yıllar süreceğe benziyor.

TERÖR ÖRGÜTLERİ

Ülkemize sorun olarak 1980'lerin başında giriş yapan terör sorunu hala azaltılmadan devam ediyor. Bu zamana kadar yapılan intihar saldırıları, patlatılan bombalar yıllarca canımızdan can aldı. Bir türlü kökünü kazıyamadığımız en önemli sorunumuz, yıllarca başımızı ağrıttı. Suriye'de PYD/YPG, İran'da PEJAK adı altında terör yayılıp ülkemize sorun çıkarmayı sürdürüyor. Son olarak kendi içimizde olan terör örgütümüz ise FETÖ. Aslında içimizde hep olduğunu bilmemize rağmen bu örgüte göz yumuldu. Uzun bir süre dini siyasete karıştırmalarına izin verildi. Bu gereksiz durumu yıllarca oy potansiyeli olarak gören din tüccarı siyasiler, Gülen Cemaati'ni devlet içine yaydı. Devletin en önemli kolları olan TSK, MİT, Jandarma gibi teşkilatlara örümcek gibi yayıldılar. Biz de güzelce hepsine göz yumarak izlemeye devam ettik. Ama bir yerden sonra olay patlak verdi.

PEKİ, TÜRKİYE NEREYE GİDİYOR?

Ülke olarak seneler ilerledikçe artık hepimizde bir umutsuzluk hakim. Nereye baksak umutsuz insanlar görmeye başlıyoruz. Bu umutsuzluk bütün ülkeyi sarmaya devam ederse senelerce bitmeyen sorunlarımıza daha da yenileri eklenmeye devam edecektir.

ULUSAL KİMLİK

Furkan KAYABAŞI

Ulusal kimlik düşüncesi de birçok modern düşünce gibi özellikle Fransız devrimi ve sonrasında oluşmuştur. Fransız devrimi sürecinde burjuvazinin, devleti kendi meşruiyetine dayandırdığı halk kavramını tanımlamaya kalktığında, belirli bir toprakta daha sonra sınırları kendinden evvel belirlenmiş ve tarihsel süreçte birleşmiş topraklar üzerinde yaşayan halka yani ulus kavramına varılmıştır. Ulus-devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte, ulusal sınırlar içinde yaşayan vatandaşların ulusal kimlikleri en önemli kimlik odağını oluşturmaya başlamış ve o zamana kadar önemini koruyan dini ve etnik kimlikler eski işlevini yitirmişlerdir. Devlet, vatandaşlarını tek bir kimlik altında toplamaya yönelik politika gütmeye başlamıştır. İnsanların ortak bir ulusal kimlik altında toplanma aracı ise, ulusal dil ve kültür olmuştur.

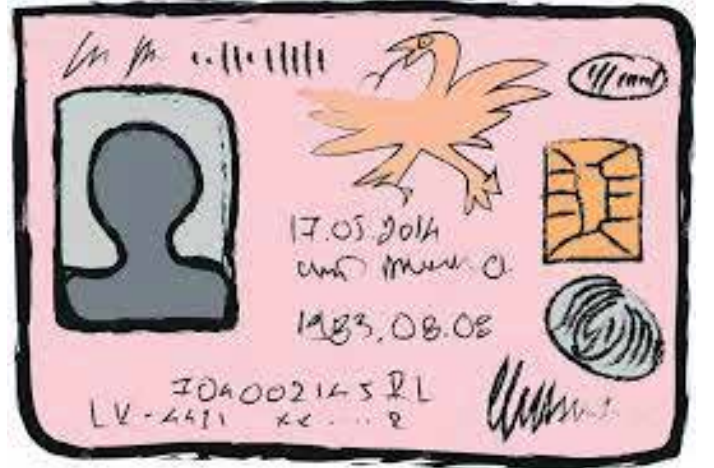
Sosyal bir fenomen ya da fikir olarak ulusal kimliği analiz etmek için, ulusları ve ulusçuluğu var eden hareketleri analiz etmek gereklidir. Ulusçuluk doktrini, üç temel önermede bulunur. Birincisi, dünya uluslara bölünmüştür. Her ulus, öteki uluslararası arasında kendini eşsiz kılan kendinin olan tarihe, kültüre ve duyguya sahiptir. İkincisi, her birey bir ulusa aittir. Ulusa bağlılık diğer tüm bağlılıkları bastırır. Üçüncüsü, uluslar onların amaçlarını ve özgürce gerçekleştirmek ve otonomlarını sağlamak için birlik olmalıdırlar. Yani uluslar sosyal ve politik gücün tek yasal kaynağıdır.

Ulusal kimliğin çok boyutlu ve karışık doğasından dolayı görünürde tamamen memnun edici bir tanımlı olmamasına rağmen, teorik bir çalışma inşa etmek için, tanımlamalar üzerinde çalışmak gereklidir. Ulusal kimliği **“kollektif kültürel kimliğin bir türü”** olarak tanımlayan Smith, ulusal kimliği oluşturan temel özellikleri şöyle sıralar:

1. Tarihi bir toprak/ ülke, ya da yurt,
2. Ortak mitler ve tarihi hafıza,
3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü,
4. Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler,
5. Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi.

Connor'ın vurguladığı ve psikolojik bir bağ olan ve ulusal kimlik duygusunun oluşumunda inşa edici bir rolü olduğu düşünülen **“ait olma duygusu”** da bu tanıma ilave edilebilir. Benzer bir yaklaşımı Giddens ortaya koyar. Ona göre ulusal kimlik, tarihsel-kültürel koşulların ortaya çıkardığı psikolojik aidiyettir.

Guibernau'ya göre, **“üyelerinin kökensel olarak ilişkili olduğuna dair bir inanca sebep olan, kendine özgü bir karakterler bütününe ortak paylaşımı vasıtasıyla oluşan, akışkan ve dinamik doğasıyla modern bir görünüme”** olan ulusal kimliği Anderson, **“olgusal olan ile ideal olanı, değişebilir olan ile ölümsüzü kaynaştıran şey”** olarak tanımlar. Ulus-devletler dünyasında günlük olarak yaşanan bir yaşam biçimi olan ulusal kimlik, bireyle ulusu ve devleti birleştiren ortak bir algılayış, duyuş ve duruş yaratma potansiyelini taşır. Bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere ulusal kimlik ulusun ve ulus devletin çakışmasının bir ürünü olup, temelinde daha çok, ulusa ait dil ve kültürün olduğu bir tanıma, farklılık ve aidiyet zeminidir. Ulusal kimlik büyük oranda diğer kimlik kategorilerini bastıran ve yalnızlaşan bireye modern dünyada sığınacak liman işlevi gören bir olgudur. Ayrıca ifade edilmelidir ki ulusal kimlik kültürel kimlikle aynı şey değildir. Ulusal kimlik, kültürel kimlikten birçok öğeler taşısa da onunla aynı değildir. Çünkü modern ulus devletler tarafından desteklenen ve yaşatılmaya çalışılan ulusal kimlik, ait olduğu toplumun kültür kaynaklarının tümünü içermez. O, kültür kaynaklarından bazılarının seçimi ile oluşturulmuş bir kimliktir. Aksi halde çoğu seküler anlayışla şekillenmiş/şekillendirilmiş ulusal kimlikleri anlamamız mümkün olmaz (dinin kültürel bir kaynak olarak çok önemli olmasına rağmen çoğu modern ulusal kimliklerde tercihen geri plana itilmiştir). Küreselleşmenin getirdiği kimlik sorunu özellikle ulusal kimlik ekseninde kendini gösteriyor.

BİR DÜNYA İÇİNDE KÖTÜLÜK

Ahmet ENGİZ

Bir fotoğraf görürsün
Çerçevenin içinde donmuş insanlar
Hayır, hareketsiz değil
Gerçekten donmuş insanlar
Bir haber duyarsın
Yine kadının biri öldürülmüş bir kuytuda
Sessiz çığlığını duyan olmamış
Bir çocuk görürsün
Bir elinde oyuncak bebeği karnında ise çocuğu
Bir gezegen görürsün
Masmavi okyanusları, yer yer üzerinde hafifçe
salınan bulutları
Bir şiir okursun/yazarsın
İçinde insanın kötülükleri

KRİSTALLEŞMEK

Ahmet ENGİZ

Üşümek,
Üşüdükçe güçlü olmak,
Sonsuz kar örtüsünün sonunu aramak,
Delice
Kanım donana kadar koşmak belki
Kristalleşip bir kar tanesi olmak
Karın beyazlığında boğulmak
Ama yine de
Beni buradan kurtaracağını bilmek

KRİZLERDEN KRİZLERE TÜRKİYE

Onur POLAT

Bu yazı dizimizin Türkiye Ekonomisinin önemli dönüm noktası olan ve neoliberal söylemlerin ortaya çıktığı 1980 tarihi ve sonrası süreci ele alacağını belirtmiştik. Küresel ekonomi politikasının mantığında yatan yeni serbestliğin karşımıza çıktığı önemli çıkış noktalarından bazılarını önceki yazılarda ele aldık.

5 Nisan Krizi'nin devamı olarak görülen Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri ile yazı dizimize devam edeceğiz.

5 Nisan Krizi'nin atlatılması için IMF 9 Aralık 1999'da Türkiye'ye o güne dek uygulanmamış bir program önerdi. Bu programa göre dövizin sabitlenmesi için mali piyasaya devlet müdahale ediyor ve baskı altına alınan dolar kuru 18 ay önceden saptanarak ilan ediliyordu.

İktidara yeni gelen hükümet hemen bu öneriyi *“Enflasyonu Düşürme Operasyonu”* adıyla uygulamaya koydu ve toplumun tüm kesimlerine zarar verecek programın desteklenmesi için gerekli düğmeye basıldı. Medya henüz *“havuz medyası”* olmamıştı belki ama programı *“yapısal dönüşüm”*, *“çağın gerekleri”* gibi sunarak günümüzde olduğu gibi o gün de birilerine göre işlevini yerine getiriyordu. İş dünyasından da önemli derecede destek gördüğünü birkaç örnekle somutlaştırmak gerekirse; Yaşadığımız dönemde rüşvet olayları ile gündeme gelen ve o dönemde Ankara Sanayi Odası Başkanı olan Zafer Çağlayan'ın program hakkında söyledikleri; *“Program son derece olumlu. İç piyasa ve uluslararası finans çevrelerine güven verecek”* dönemin bir diğer önemli isimlerinden TÜSİAD Başkanı Erkut Yüceoğlu, *“Enflasyonla mücadele amacını güden programı bir bütün olarak görüyoruz ve destekliyoruz”* şeklinde oldu. (Hürriyet, IMF: Bu İş Tamam, 12.11.1999)

Türk halkı hızla yoksullaşırken ve devlet kurumlarının zarar ettiği bir dönemde 9 aylık bilançosunu açıklayan 95 şirketin 1 yıl öncesine göre %158.38 kar artışı sağlamış olması, kaynağın halktan alınarak büyük şirketlere verilmiş olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kasım 2000 Krizi

Türkiye 2000 yılına 1999 sonunda imzalanan ve 2000-2002 yıllarını kapsayan bir stand-by anlaşması ile girdi. Bu tarihlerde ekonomimiz daralan bir görünüme sahip, önemli bütçe açıkları veren ve bunların yanında bankacılık sektöründe ciddi yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Bu dönemde yer alan krizler bankacılık krizleri olarak adlandırılmıştır. Bu yüzden krizlerin kısaca neye göre ayrıldıklarını anlatarak devam edeceğim.

Kurgusal (spekülatif) döviz hareketlerinin yaşanması sonucu faizlerin yükselmesi bunun sonucunda da merkez bankası rezervlerinin erimesi *“Para Krizi”* olarak tanımlanabilir.

Bankacılık krizi ise finansal sektörde bir deprem yaşanması ve sonucunda bazı finansal kurumların batması, kalanların da sermayelerinin önemli ölçüde erimesi şeklinde meydana gelir. Bu ayrımı kolaylıkla yapmama sebep olan Fatih Özatay ortak yönlerini ise şu şekilde belirtmiştir;

Para ve bankacılık krizleri salt finansal piyasaları zor duruma sokmuyor, bir süre sonra reel sektöre de yansıyor. İşte krizlerin bütün toplumu etkisi altına alması ve hepimizi ilgilendirmesinin nedeni de bu: kriz dönemlerinde *“ekonomik büyüme önce bıçak gibi kesiliyor, ardından daralma dönemi başlıyor, beraberinde işsizlik hızla artıyor.”* (Fatih Özatay, Finansal Krizler ve Türkiye s. 22)

Kriz ortamına geline süreci Türkiye ayrımı yapmadan tanımlamak gerekirse gelişmekte olan ülkelerin bu dönemde meydana gelen krizlerinin tamamına yakını, borçlanma şeklinde giren özel yabancı fon kaynaklarındaki hızlı artıştır.

Kasım 2000 krizine gelirse, 22 Kasım'da bankalar arası gecelik borçlanma basit faizi 3 kat arttı. Kuşkusuz bu kriz 1 günde patlak vermedi. Bu noktada gelinen sürece sebep olan etmenleri maddelersek; (bu maddeler çeşitlendirilebilir)

1- IMF Programına Güvensizlik: Geçmişteki başarısız program uygulamaları nedeniyle (16 anlaşma) yeni program da başarısı konusunda şüpheler uyandırdı.

2- Zayıf ve Sorunlu Bankacılık Sistemi: Yapısal uyum sürecinde en önemli kısmın bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve krizin de buradan çıkmış olduğunu belirtmiştik. Bankacılığı yapılandırma girişimleri hep batık banka sayısının çok yüksek olduğu, ve sistemin sanıldığından da zor durumda olduğu algısını yarattı. Buna karşın bankalar 2000'in yarılarında hızla dış borç almaya devam ediyorlardı.

3- İç Talebin Fazla Genişlemesi: Özellikle dayanıklı tüketim mallarına olan talebin aşırı genişlemesi ve bu talebin ithalata yansması programda öngörülenin çok üstüne çıktı. Örneğin ülke içinde üretilen otomobil artışı %32.2 iken, ithal edilen otomobil satışı %97.4 artmıştır.

4- Enflasyon Hedefinin Aşırı İyimserliği: 2000 yılı için belirlenen oran %20 olarak öngörülüyordu ancak beklentiler çok üzerindeydi. 1999 sonunda yapılan yüksek kamu zamları ile kamu kesimi enflasyonunun 2000 başından itibaren %2 dolayınca kalacağı varsayılsa da Ocak 2000'de bazı kamu sektörlerinde %30'u aştığı görüldü. Bu gelişmelerin fark edilmesiyle zamlar geri alındı fakat güven duygusu artık sarsılmıştı.

5- Özelleştirme Geliri Hedefinin İyimserliği: Özelleştirmenin "mali uyuma" en büyük katkıyı yapacağı hesaplanmıştı ancak 2000 yılı ortalarında hedefe varılamayacağı belli oldu.

6- Cari Açığın Hızla Yükselmesi: Bu gelişmeler ile birlikte cari açık hızla yükseliyor ve bunun beraberinde sermaye kaçışı gerçekleşiyordu. Programın 3-4 milyar dolar arasında öngördüğü cari açık 9.8 milyar dolar olarak gerçekleşti. Cari açığın bu kadar yüksek olmasına örneğini de verdiğimiz dayanıklı tüketim mallarındaki artış sebep oldu.

Türkiye 2000 Kasım ayında dövize yönelen yoğun kurgusal saldırıyı, çok yüksek faiz ile önemli döviz rezervi kayıplarıyla ve 7.5 milyar dolar büyüklüğündeki ek IMF kredisi ile geri ancak geri püskürtebildi ancak daha sonra olabilecek benzer bir saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde azalmıştı.

Şubat 2001 Krizi

Kasım krizi tam aşıldı derken 3 ay sonra 19 Şubat 2001'de herkesin bildiği dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ile Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer arasındaki tartışmanın tetiklediği öne sürülen ikinci kurgusal saldırı başladı. Gecelik borçlanma faizi %6200'e kadar çıktı. (Kasım 2000'de en yüksek %210) Kasım krizinde dövize saldırı yabancılarla sınırlıyken, Şubat krizinde yerlilerin de dövize hücum ettiği görüldü. TCMB(Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası) 21 Şubat gecesi kuru dalgalanmaya bıraktığını açıkladı. Bu süreçte kur artışı 10 günde %40'a ulaştı ve kasım ayında yara alan enflasyonu düşürme programının da böylelikle sonu gelmiş oldu.

Sonuç olarak 2000 yılı genelinde Türkiye istikrar programına sıkı sıkıya uymuştur. Programın "özelleştirme" hedefleri tam olarak gerçekleştirilememiş olmasına karşın, maliye ve para politikasındaki hedefleri tutturulmuştur. Ancak bu tutturmanın sağlanması için titizlikle uyulan program Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle çöktü.

Krizin hemen öncesinde IMF yetkilileri programın rayına oturduğuna yönelik açıklamalar yapmaktaydı. Dolayısıyla, kriz programa uyulmamasından değil, denetlenmeyen sermaye hareketlerinin yarattığı kurgusal akımların baskılar ve programın içsel hatalarından kaynaklanmıştır. Bu nedenle bu krizlere "kendi kendimize yarattığımız krizler" adlandırması da yapılmaktadır.

Sonuç Yerine

Ele alınan süreci daha iyi anlamak adına aslında o dönemin siyasi yapısına, aktörlerine değinmek gerekirdi fakat yazının uzunluğu itibarıyla o kısma burada kısaca değinmeyi tercih ettim. Bu dönemin sözde kurtarıcısı Kemal Derviş öyle ki, Dünya Bankasında 24 Ocak Kararlarının ön hazırlığında yer almış ve anlattığımız süreçten günümüze kadar ekonomi politikalarından etkilenilmiş bir isimdir. Olağan üstü yetkilere sahiptir. Merkez Bankası'nın başına geçmiş daha sonra Hazine Müsteşarlığı, Bankacılık Denetleme Üst Kurulu, Büyük Devlet Bankaları, Sermaye Piyasası üst kurulu ona bağlanmış ve bu kurumlarda bir dizi reformlar gerçekleştirmiştir.

1990'lardan itibaren ülkenin yöneticileri IMF programlarını tek seçenek olarak görmüş ve eksiksiz uygulamışlardır. Buna rağmen Derviş, ekonomik bunalımın sorumluluğunu, her zaman farklı dinamiklere sahip ülkelere aynı reçeteyi hazırlayan IMF'ye değil uygulayan yöneticilere yüklüyor ve onları suçluyordu.

Bugün gelinen süreçte tütün üretiminin kısıtlanıp insanların Soma'da madenlerde hayatını kaybetmesinden tutun da Şeker Fabrikaları'nın özelleştirilmesine kadar yaşadığımız dönemde birçok gelişmede etkisi vardır. Metin Aydoğan'ın Ekonomik Bunalımdan Ulusal Bunalıma adlı eseri bu dönemi siyaset- ekonomi çerçevesinden bilmek isteyenler için faydalı bir kaynak olacaktır.

14 MART TIP BAYRAMI

Eray KILIÇ

14 Mart 1827'de, Sultan 2. Mahmut döneminde, Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi'nin katkılarıyla Osmanlı'da batılı anlamda ilk tıp okulu açıldı: Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Amire. Bunun devamında 14 Mart, Tıp Bayramı olarak ilk defa 1919 yılında, işgali protesto amacıyla İstanbul'da kutlandı. 1929-1937 yılları arasında 12 Mayıs, Yıldırım Darüşşifası'nda Türkçe tıp derslerinin başlangıç tarihi kabul edildiği için tıp bayramı olarak kutlandı. Sonrasında ise 14 Mart, 1976'dan itibaren ise bu tarihi içine alan hafta Tıp Bayramı olarak kutlanmaya başladı.

Peki, 2018 yılında bu anlamlı güne girerken Türkiye'deki durum nasıl, kısaca değinelim. Öncelikle; Dünya Sağlık Örgütü'nü dinlemesi gerekirken Dünya Bankası'nı dinleyen bir Sağlık Bakanlığı ve onun dayattığı sağlık sistemiyle karşı karşıyayız. 1961 Anayasası'nın tüm iyi özellikleri birer birer terk edilirken, özellikle 12 Eylül faşist cuntası ve sonrasında gelen 1982 Anayasasıyla birlikte; devlet, sağlık hizmetini sunan değil, sağlık hizmetinin sunumuna aracılık eden bir kurum haline getirildi. Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği sağlık sistemi anlayışını yıllar öncesinden 1961 Anayasası'na yerleştiren ülkemiz, yeterince ilerleyemediği gibi, 1980 sonrası geriye döndü. Birkaç çırpınış dışında aynen devam eden gerileyiş, 2003 Sağlıkta Dönüşüm Programıyla adeta depara kalktı.

1982'de sağlıkta neoliberal atılımların başlamasıyla birlikte, sağlık sistemi her geçen gün kötüye gitti. Hastalar, sağlık hizmetinin sunulduğu yurttaşlar olmaktan çıkıp, sağlık hizmetini satın alan birer tüketici/müşteri halini aldı. En temel insan hakkı olan sağlığın; sunumunda temel ilkeler olan eşitlik, hakkaniyet ve erişilebilirlik bir kenara bırakılarak, kapitalizmin avuçlarında oyuncak olmasına göz yumuldu. Özellikle 2002 sonrası; kamu-özel işbirliği adı altında açılan şehir hastaneleriyle, doğrudan özel sağlık kuruluşlarıyla sağlık, ekonomik bir kapı haline geldi. Ve ne yazık ki, diğer tüm alanlarda olduğu gibi, sağlık alanında da etik anlayışımız hızla eriyor. Artık sunulan hizmetler hastanın ihtiyacına göre değil, hekim-sermayedar ihtiyacına göre şekilleniyor.

Her geçen gün yenisi açılan, birer birer kamudan özele devredilen sağlık kuruluşlarının yanık sıra sürekli tıp fakültesi açılması ve tıp fakültesi yerleştirme kontenjanının artırılması da halkımızın sağlık ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalıyor. Öyle ki, dünyada, yıl içerisinde nüfusundan fazla acil başvurusu olan tek ülke konumundayız.

Artan hastalıklara çare bulmak, sağlığı koruyarak hastalık oluşumuyla mücadele etmek yerine sürekli olarak yeni yerler açıp, insan *“yetiştirmek”* de çare olmuyor. Nitekim, 1920'lerde çiçek aşısı üretip ihraç eden bir ülkenin bugün, neredeyse tüm aşıları ithal ediyor oluşu bunun için yeterli bir örnektir.

Bunların yanı sıra, sağlık insan gücü için durum daha da iç karartıcıdır. Birkaç sene içerisinde açılan onlarca tıp fakültesiyle hekim açığının kapatılacağı düşünülmüş ancak diğer tüm alanlarda olduğu gibi, burada da gerekli uyarılar göz ardı eden yöneticilerimiz çuvallamışlardır. Çünkü koşulları göz önünde bulundurmamışlardır.

Her geçen gün açılan tıp fakültelerine bir yenisinin eklenmesiyle, tıp fakültesine yerleşme derecesi ilk 5.000'ler civarında seyrederken, 16.000'lere kadar artmış durumdadır; öyle görünüyor ki, artmaya da devam edecektir. Bariz bir biçimde görülmektedir ki; hedef, nitelikli değil, nicelikli sağlık insan gücü yetiştirmektir. Yeni açılan kimi fakültelerin bazı anabilim dallarında öğrenim görevlisi ya yok ya da yok denebilecek kadar az sayıda. Eski fakültelerde durum daha iç açıcı olsa da, bu kadar çok öğrenci için yeterli yer bulunmamaktadır. Üniversitemiz de bu grup içerisinde. Bu sorunun temel nedenlerinden biri, *“darbe karşıtı”* siyasetçilerimizin, *“80 artığı”* RTÜK, YSK gibi kurumların yanı sıra YÖK'e de sahip çıkmalarıdır. Örneğin; üniversitemiz, tıp fakültesi için 2016 yılında zorunlu hazırlığı kaldırmıştır. Ancak, bir önceki sene İngilizce Hazırlık'ta bulunan öğrencilerin de temel tıp eğitimine geçmesiyle birlikte 2016-2017 eğitim-öğretim yılında yaklaşık 450 öğrenci 1. sınıfta öğrenim görmüş ve bunların içerisinde yaklaşık 110 öğrenci başarısız olarak sınıfta kalmış, daha doğrusu bırakılmıştır. Bunun nedeni Dönem 1 öğrencilerinin sayısının fazlalığı olduğuna göre, üniversitelerin özerk olmayışı ve bağlı olduğu

YÖK tarafından kaç öğrenci alınacağıının belirlenmesi de temel nedenler arasındadır. Sağlıkta şiddet her geçen gün artmaktadır. Gerek Türk Tabipleri Birliği'nin, gerekse çeşitli kuruluşların yaptığı araştırmalar, anketler göz önünde bulundurulduğunda sözlü veya fiziksel şiddete maruz kalmayan hekimlerimizin sayısı yok denecek kadar azdır.

Özellikle asistan hekimlerimiz insani koşulların dışında çalış(tırıl)maktadır. Avrupa'da 48 saat olarak sınırlanan haftalık çalışma süresi, ülkemizde asistan hekimlerimizin yaklaşık %80'lik bir dilimi için 65 saat ve üzerindedir.

Sağlık Bakanlığı tarafından muayene süresi 5 dakika ile sınırlandırıldığı ve bu süre yeterli olmadığı için, *"hastanelerdeki kuyruklar bitmemiştir."* Ve bu nedenle, hem hasta hem de hekim mağdur olmaktadır.

Bunun gibi pekçok sorunla karşılaştığı halde; ülkemiz, *"Hekimlerimiz yeterince çalışmıyor."* diyen sağlık bakanlarını da görmüştür, ne yazık ki.

Tüm bu koşullar altında mesleğini yerine getirmek için tüm olanaklarını zorlayan, değeri bilinmeyen tüm sağlık çalışanlarımızın Tıp Bayramı kutlu olsun.

Tıbbane-i Amire ve Cerrahane-i Amire

ANILARLA ATATÜRK

1908 yılında bir kış gecesi... Selanik'te Beyaz Kule karşısında, Askeri Kulüp'te bir konferans veriliyor. (...) Mustafa Kemal, arkadaşı Binbaşı Cemil Bey'in konferansından memnundur, onun sözlerinden çok duygulanmıştır, yeni ilham almış gibidir. Bir aralık arkadaşlarına şu sözleri söylüyor:

“İnkılabı ikmal etmek lazımdır. Biz bunu yapabiliriz. Ben bunu yapacağım. O zaman için düşündüklerimi size kısaca anlatayım: Bugünkü, Osmanlı İmparatorluğu'nun yüksek sayılan kumandanları benim için yoktur. Ordu kumanda sicilleri için son sınır olarak binbaşığı kabul ediyorum. Geleceğin büyük kumandanları bunlar olmak gerektir. Sicil defterlerinin binbaşığı kadar olanlarını muhafaza edeceğim, üst tarafını yakıtacağım.”

Arkadaşlarından biri, bu söz üzerine, buna itiraz ediyor ve bu tasfiye işinin nasıl yapılabileceğini anlamak istiyor. Mustafa Kemal'in yanıtı şudur:

- Evet, binbaşından yüksek olanlar aybaşı, benim teşkil edeceğim bürolara gelip maaşlarını istedikleri zaman, büro şefleri defterleri dikkatle tetkik ettikten sonra: **“Efendim defterde sizin isminiz yoktur, sizi tanımıyoruz.”** diyeceklerdir.

Mustafa Kemal'in arkadaşlarından biri soruyor:

- Bundan sonrası ne olacak?

Mustafa Kemal, Duraksamadan:

- Bundan sonra ne olacağını, yapacağımız inkılap gösterecektir diye başladığı sözlerine daha kati ifade ile şöyle devam etti: Evet inkılap yapacağız. Bugüne kadar yapılan inkılap, kafi sayılmaz. Fazlasını yapacağız. Memleketi bin bir akılsızın eline ve keyfine bırakamayız. Bu çok adamların yerine, birkaç kafa ile iktifa edebilirim: Mesela Kazım Köprülü'yü (Özalp) harbiye nazırı yapacağım. Nuri'yi (Conker) kumandan ve idare şefi yaparım, Fethi'yi (Okyar) yeni inkılapçı Türkiye'nin mümessili sıfatıyla Avrupa'ya gönderirim...

Sofradaki arkadaşlarından Nuri (Conker), Mustafa Kemal'in geleceği kucaklayan bu sözlerine, ahenkli bir kahkaha ile gülüyordu. Mustafa Kemal, kahkahasını bir türlü yenemeyen bu arkadaşının sakinleşmesini bekledikten sonra ona sordu:

- Niçin gülüyorsun?

Arkadaşı Nuri cevaben:

- Seni düşünüyordum da onun için... Bütün bu işlerin içinde sen ne olacaksın?

Mustafa Kemal, bu soruya açıkça yanıt vermeden, yalnız şu genel cümle ile karşılık vermiştir:

- Ben mi? Ben de sizleri o makamlara koyabilen olacağım...

İnan, Afet, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 14.Basım, İstanbul 2015.

FIFTEEN CENTS

TIME

The Weekly News-Magazine

VOL. I, NO. 4

MUSTAPHA KEMAL PASHA
"Where is a Turk his own master?"—See page 8

MARCH 24, 1923

BAHRIYE ÜÇOK

1919 yılında Trabzon'da dünyaya geldi. İlköğrenimini Ordu'da tamamladıktan sonra İstanbul Kandilli Kız Lisesi'ne devam eden Üçok, daha sonra öğrenimine Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde devam etti. Ortaçağ ve Türk-İslam Tarihi Bölümü'nde aldığı eğitimin yanı sıra Devlet Konservatuarı Opera Bölümü'ne de kaydoldu ve iki fakülteden de mezun oldu. Mezuniyetinin ardından önce Samsun'da daha sonra da Ankara'da toplam 11 yıl süreyle lise öğretmeni olarak görev yaptı. 1953'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde bir ilk gerçekleşti; zira Bahriye Üçok fakültenin ilk kadın öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Akademik kariyeri 1957'de doktor olmasıyla hız kazanan Üçok, 1964 yılında ise "İslam Devletleri'nde Kadın Hükümdarlarla" adlı tez çalışmasıyla doçent ünvanını aldı.

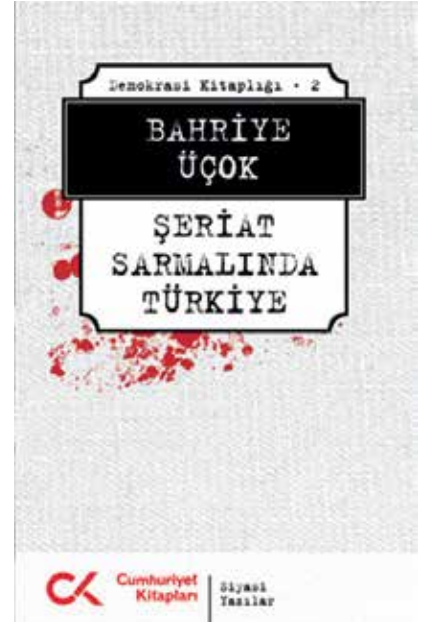
İyi derecede Farsça ve Arapça bildiği için İslam dini üzerine yaptığı araştırmalar sonucunda Kur'an-ı Kerim'e bağlı kalarak İslamiyet'i çağdaş, gerçekçi ve dinin özünde bulunan hoşgörülle yorumladı. Radikal gruplardan bu nedenle tehditler almaya başladığı için Üçok, akademik çalışmalarına bir süre ara vermek zorunda kaldı.

1971 senesinde dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından kontenjan senatörü seçilen Üçok'un aktif siyasi yaşamı da bu şekilde başlamış oldu. Beş yıl süresince Cumhuriyet Senatosu divan üyeliği yaptıktan sonra 1977'de CHP'ye katılan Bahriye Üçok, 1983 yılında Halkçı Parti'nin kurucu üyesi oldu. 1984'te yapılan genel seçimlerde bu partiden Ordu milletvekili seçilerek TBMM'ye girdi. 1986 yılında SHP'ye geçen siyasetçi, Kasım 1988'de katıldığı bir TV programında "*İslam'da örtünmenin ve oruç tutmanın zorunlu olmadığını*" açıklaması üzerine "*İslami Hareket*" adlı örgütten tehditler almaya başladı. 1990'da parti meclisi üyesi olarak seçildikten kısa bir süre sonra Üçok, 6 Ekim 1990 günü Ankara'daki evine gönderilen kitap paketini açmaya çalışırken içine yerleştirilen bombanın patlaması sonucu hayatını yitirdi. Siyasetçi o dönemde partisi SHP için bir laiklik raporu hazırlıyordu.

Doç. Dr. Bahriye Üçok'a düzenlenen bombalı saldırıyı PKK üstlenmiştir. Saldırıyı gerçekleştiren Türkiye Devrimci Halk Partisi İzmir sorumlusu Gülay Calap ise 16 Ocak 1994 tarihinde İzmir'de gözaltına alınmış, 12 yıllık hapis cezasının ardından DTP Parti Meclisi üyesi olarak 2007 Nevruz'unda Çanakkale'ye gelmiştir. Calap, 2007'nin Kasım ayında yapılan parti kongresinde DTP Genel Başkan Yardımcısı olmuştur.

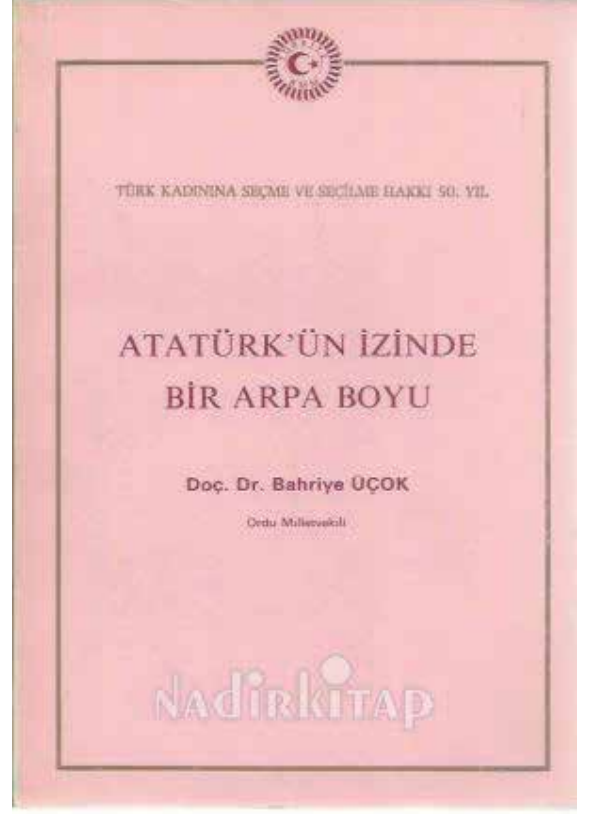
ŞERİAT SARMALINDA TÜRKİYE

Şeriat Sarmalında Türkiye, Bahriye Üçok'un Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan yazılarından oluşuyor. Kendi köşesinde Dinsel Giyim Üzerine, İmam Nikahı ve Hukuk, İslamda Örtünme, Türkçe Kuran, Türkçe Namaz Üzerine Kuran Çevirisinde Bile Politika; Çağ, Çağdaş Kafayla Atlanır gibi konu başlıklarıyla 70'li yılların gündemini değerlendiren Üçok'un yazıları, bugüne dahi ışık tutuyor. Bu gerçek de bize, on yıllardır bir arpa boyu yol alamadığımızı gösteriyor.

ATATÜRK'ÜN İZİNDE BİR ARPA BOYU

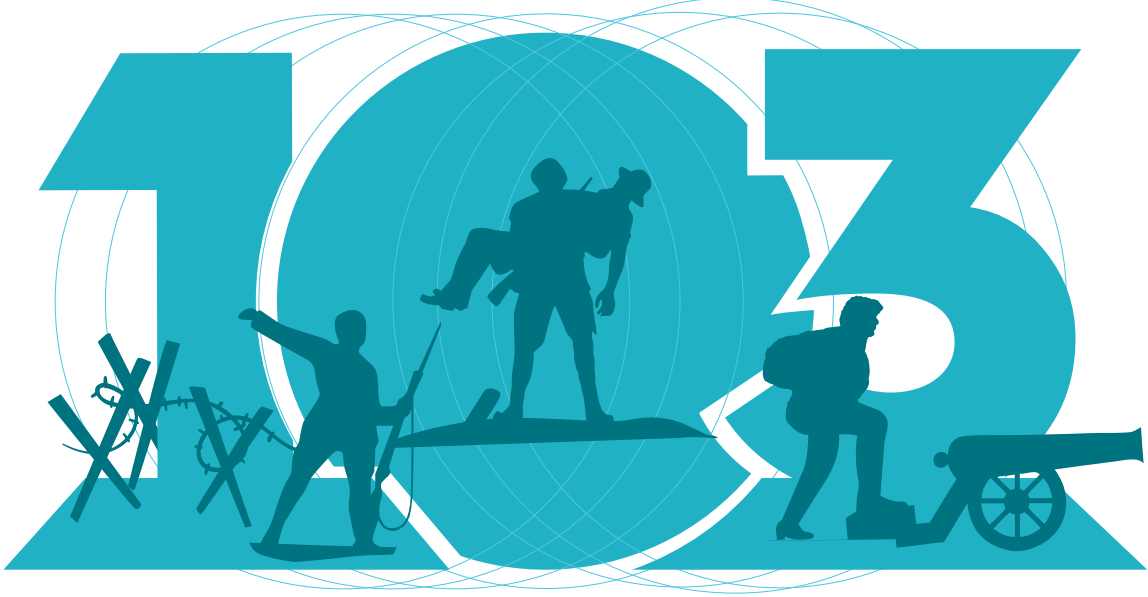
Gerçeği kitaplaştıran Üçok, bu başlığı şöyle tanımlıyor: *“Gerek İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyeliğim, gerek 1971'den 1977'ye kadar süren senatörlüğüm sırasında ve daha sonra, Atatürk'ün izindegiz diyerek O'nun izinden ayrılanlar veya aynı izden geriye doğru gidenleri uyarmak için yazılar yazdım; parlamento konuşmaları yaptım; konferanslar verdim; raporlar hazırladım. İşte bunların çoğu bir kitapta toplanmış bulunuyor. Kitaba ne ad vereyim diye epey düşündüm ve kendi kendime sordum: "Atatürk'ün izinde ne kadar yol aldık? Arkama dönüp baktığımda gördüm ki, bir arpa boyu yol almamışız. Bunun için kitaba adını "Atatürk'ün İzinde Bir Arpa Boyu" koyuyorum.”*

İSLAM DEVLETLERİNDE TÜRK NAİBELER VE KADIN HÜKÜMDARLAR

Dünyanın her yanında yaşayan kadınlar, bazen siyaset sahnesinin kapılarını açık bularak bazen de bu kapıları zorlayarak; çoğu zaman tarihçilerin görmezden gelemecekleri başarılı roller oynamışlardır. Hemen hemen bütün meslek kapılarının kadına açık tutulduğu İslamiyet'te hükümdarlığa giden yolun kadınlara kapalı olmadığını anlatıldığı bu eserde Seyyide Hatun, İnanç Hatun, Şecerüddür, Türkan Hatun, Bibi Türkan, Süyün-Bike gibi birçok kadın hükümdarın başarılı yönetiminden örneklerle karşılaşılacaksınız.

ÇANAKKALE

Zaferin 103. Yıl Dönümü

#KampüsündeAtatürkçülerVar